

CZĘŚĆ I: ROZPRAWY I ARTYKUŁY
PART I: DISSERTATIONS AND ARTICLES

MYŚL PEDAGOGICZNA BŁ. EDMUNDA BOJANOWSKIEGO (1814–1871)
A KONCEPCJA INTEGRALNEGO ROZWOJU I OCHRONY DZIECKA

BLESSED EDMUND BOJANOWSKI'S (1814–1871) PEDAGOGICAL THOUGHT
AND THE CONCEPT OF INTEGRAL CHILD DEVELOPMENT AND PROTECTION

Andrzej Piotr Łuczyński^{1(A,B,C,D,E,F,G)}

¹Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Polska
¹John Paul II Catholic University of Lublin, Poland

Łuczyński, A. P. (2020). Myśl pedagogiczna bł. Edmunda Bojanowskiego (1814–1871) a koncepcja integralnego rozwoju i ochrony dziecka/ Blessed Edmund Bojanowski's (1814–1871) pedagogical thought and the concept of integral child development and protection, *Rozprawy Społeczne/Social Dissertations*, 14(3), 1-14. <https://doi.org/10.29316/rs/125838>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Streszczenie

Integralne wychowanie dziecka według Edmunda Bojanowskiego wraz z nieodłączną od niego ideą ochrony dziecka jest wyrazem twórczych przemyśleń i poszukiwań tego wybitnego polskiego społecznika i myśliciela XIX wieku. Jego myśl pedagogiczna nie utraciła swej aktualności i również współcześnie stanowi ważny punkt odniesienia dla praktyki pedagogicznej. Tekst wskazuje na oryginalność systemu wychowania Edmunda Bojanowskiego, który w swych podstawowych założeniach odwołuje się do natury, historii i religii i może zostać pomyślnie wykorzystany jako cenne narzędzie w procesie kształtowania u dzieci mocnych i harmonijnych osobowości.

Materiał i metody. Wykorzystano literaturę źródłową i opracowania dotyczące koncepcji wychowania Edmunda Bojanowskiego.

Wyniki. W przekonaniu E. Bojanowskiego „sukces wychowawczy” można osiągnąć troszcząc się o integralny rozwój i wychowanie dziecka.

Wnioski. Bez dobrze pojętej „ochrony” dziecka integralny rozwój i wychowanie dziecka jest znacznie utrudnione.

Słowa kluczowe: edukacja, ochrona, dziecko, wychowanie, Bojanowski.

Summary

The article explores Edmund Bojanowski's idea of integral upbringing with its intrinsic idea of child protection. It is based on the analysis of creative thought and explorations of this 19th-century outstanding Polish social activist and thinker. His pedagogical thought keeps its relevance and nowadays remains an important reference point for pedagogical practice. The Author emphasises the originality of Edmund Bojanowski's upbringing system, which in its basic assumptions refers to nature, history and religion and can be successfully used as a valuable tool in the process of shaping strong and harmonious personalities in children.

Material and methods. Source literature and studies on the concept of education of Edmund Bojanowski were used.

Results. According to E. Bojanowski, “educational success” can be achieved by caring for the integral development and upbringing of the child.

Conclusions. Without a well-understood “protection” of the child, the integral development and upbringing of the child is significantly hindered.

Keywords: education, protection, child, upbringing, Bojanowski.

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 23

Otrzymano/Submitted:
01.07.2020

Zaakceptowano/Accepted:
29.07.2020

Adres korespondencyjny: Andrzej Piotr Łuczyński, Katedra Historii Wychowania, Opieki i Pedagogiki Społecznej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950, Lublin, Polska; e-mail: a.luczynski@vp.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6409-3283>

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Andrzej Piotr Łuczyński

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wprowadzenie

W ostatnich dziesięcioleciach zaszły w świecie głębokie i dynamiczne przemiany cywilizacyjne, dzięki którym współczesny człowiek stał się bardziej świadomy potrzeby troski o integralny rozwój i edukację osoby ludzkiej. Zachodzące w świecie procesy globalizacyjne generują bowiem całkiem nowy model kultury i społeczeństwa opartego na dążeniu do wzajemnego zrozumienia i szacunku oraz poszukiwaniu płaszczyzn wspólnych inicjatyw społecznych, kulturalnych, naukowych i religijnych. Dziś energicznie podejmuje się w przestrzeni społecznej wiele cennych inicjatyw, które mają na celu ochronę i dobro osoby ludzkiej.

W tym kontekście niezwykle ważną kwestią jest pedagogiczna refleksja nad dorobkiem jednego z wybitnych polskich myślicieli i społeczników, którego dociekania naukowe obejmowały zarówno zagadnienia filozoficzne, pedagogiczne jak i etnograficzne. Tym człowiekiem obdarzonym tak licznymi talentami był bł. Edmund Bojanowski (1814–1871) Wielkopolec, który stworzył niepowtarzalny i ciągle aktualny system wychowania przedszkolnego, wsparty na trzech pedagogicznych filarach: naturze, historii i religii; jego myśl i praktyka to program integralnego rozwoju i edukacji dziecka. Na tle ówczesnego społeczeństwa Edmund Bojanowski wyróżniał się szczególną głębią życia duchowego, a zarazem zrozumieniem spraw społecznych. Jako patriota, kierując się ideami przodków i wiary katolickiej, szczególną wagę przykładał do ochrony godności ludzkiej, w tym szczególnie odpowiedzialnego wychowania dzieci i młodzieży. Był przekonany, iż wolność narodową i odnowę polskiego społeczeństwa najpewniej można osiągnąć troszcząc się o integralny rozwój młodego pokolenia; to, bowiem ono miało w przyszłości ponieść ciężar odpowiedzialności za sprawy narodowe i religijne. Podejmował, więc wiele inicjatyw tylko w tym celu, aby stworzyć optymalne warunki rozwoju i wychowania najmłodszym, którym ostatecznie poświęcił całe swoje życie. Chcąc, zatem zapewnić właściwą realizację swych wychowawczych założeń powołał do życia zgromadzenie zakonne „Siostr Służebniczek”, wraz z szeregiem placówek wychowania przedszkolnego tzw. ochronek, w których siostry (ochroniarki), kompetentnie i z ogromnym poświęceniem miały wypełniać swe wychowawcze obowiązki (Możdżeń, 2003).

Współcześnie rodzi się potrzeba powrotu do dorobku pedagogicznego Bojanowskiego, w którym wielu współczesnych wychowawców mogłoby odnaleźć inspirację i wzór integralnego wychowania młodego pokolenia. Podjęcie efektywnych działań w tym względzie ma również na celu aplikację jego założeń edukacyjnych do aktualnych programów oświatowych i wychowawczych, wzmacniając tym samym formacyjne fundamenty szkoły. Uwzględniając, więc potrzebę ochrony dzieci i zapewnienia im pomyślnego rozwoju, warto podjąć namysł nad wychowawczą propozycją Edmunda Bojanowskiego, która i dziś

Introduction

In recent decades, deep and dynamic civilization changes have taken place in the world, thanks to which modern man has become more aware of the need for caring for the integral development and education of the human person. The globalization processes taking place in the world generate a completely new model of culture and society based on the pursuit of mutual understanding and respect as well as on the search for levels of common social, cultural, scientific and religious initiatives. Today, many valuable initiatives are vigorously undertaken in the social space to protect and benefit the human person.

The pedagogical reflection on the achievements of one of the outstanding Polish thinkers and social activists whose scientific research included both philosophical, pedagogical and ethnographic issues, is an extremely important issue in this context. The man endowed with so many talents was Bl. Edmund Bojanowski (1814–1871). He was a resident of Wielkopolska who created a unique and still up-to-date system of pre-school education, supported by three pedagogical pillars: nature, history and religion; his thought and practice are a program for the integral development and education of a child. Against the background of the society of that time, Edmund Bojanowski distinguished himself with a special depth of spiritual life and understanding social matters. As a patriot, guided by the ideas of his ancestors and the Catholic faith, he attached particular importance to the protection of human dignity, including responsible education of children and youth. He was convinced that national freedom and the renewal of Polish society could most certainly be achieved by taking care of the integral development of the young generation; it was to bear the burden of responsibility for national and religious matters in the future. He therefore undertook many initiatives just to create optimal conditions for the development and upbringing of the youngest. He devoted his entire life to them. In order to ensure the proper implementation of his educational assumptions, he established the religious congregation of “Sisters Servants”, along with a number of pre-school education institutions, the so-called nurseries in which the sisters were to fulfill their educational duties competently and with great dedication (Możdżeń, 2003).

Nowadays, there is a need for returning to Bojanowski's pedagogical achievements, in which many modern educators could find inspiration and a model of integral education of the young generation. Taking effective actions in this regard also aims at applying his educational assumptions to the current educational and upbringing programs, thus strengthening the formation foundations of the school. Considering the need for protecting children and ensuring their

stwarza najmłodszym korzystne warunki integralnego rozwoju i wychowania.

1. Integralny rozwój i edukacja osoby ludzkiej

Współczesne wyzwania cywilizacyjne wzbudzają przekonanie, że instytucje i organizacje oświatowe muszą podjąć wysiłek poszukiwania takich rozwiązań edukacyjnych, które będą łączyły w sobie to, co tradycyjne z tym, co nowoczesne, wskazując tym samym nowe przestrzenie rozwoju i edukacji młodego pokolenia. Przy założeniu, że pojęcie to „nie odnosi się tylko do oświaty i kształcenia zawodowego, ważnych czynników rozwoju, ale do pełnej formacji osoby” (Benedykt XVI, 2009, nr 61). Wdrażane jednak obecnie poczynania edukacyjne nie zawsze są w stanie dotrzeć do młodego człowieka z szeroką propozycją wartości i ideałów mogących pobudzić jego integralny rozwój. W dobie zachodzących procesów globalizacyjnych, intensywniej niż w przeszłości odczuwana jest przez młode pokolenie potrzeba rozwoju i wychowania uporządkowanego i integralnie ludzkiego, w którym wszystkie sfery życia człowieka łączą się i wzajemnie się przenikają, i dopełniają. Koniecznym zadaniem staje się, zatem podjęcie wszelkich działań, które stwarzałyby optymalną przestrzeń, w której osoba ludzka jako byt o społecznym i transcendentnym ukierunkowaniu, doskonaliłaby swoje człowieczeństwo. Przed edukacją młodego pokolenia stają, zatem poważne wyzwania; by przekazując wiedzę wychowywać, rozbudzać i wyzwalać u najmłodszych pragnienie dobra, piękna i prawdy (Łuczyński, 2012).

Personalistyczna koncepcja człowieka zakłada, że człowiek podlega nieustannemu rozwojowi, czyli urzeczywistnianiu siebie jako osoby. W naszych rozważaniach wychowanie będzie, zatem oznaczało kształtowanie osoby ludzkiej w kierunku jej celu „ostatniego”, a jednocześnie dla dobra społeczności, w której żyje i z której dorobku, inspiracji, i opieki korzysta (Adamski, 2005). Ten regularny, konsekwentny i długotrwały proces osiągania przez człowieka pełni siebie wspomagają i wspierają różne instytucje i ośrodki edukacyjne, które usposabiają go do poznawania prawdy o tym, kim człowiek jest oraz jaki jest jego cel (sens) życia. Pedagogika zorientowana w duchu personalizmu chrześcijańskiego czyni przedmiotem swej refleksji i praktyki naukowej integralne wychowanie człowieka, a więc takie, w którym uwzględnia się doczesny (materialny) i nadprzyrodzony (duchowy) wymiar ludzkiego bytu w kontekście jego życiowego powołania (Guz, 2007). Takie podejście do wychowania osoby ludzkiej pozwala nam przyjąć, że każdy człowiek stoi przed koniecznością integralnego budowania swojego człowieczeństwa w duchu odpowiedzialności za nie, poprzez realizowanie w swoim życiu określonego dobra. Życie osobowe jest więc człowiekowi niejako zadane i jego budowanie wymaga społecznego

successful development, it is worth considering the educational proposal of Edmund Bojanowski. It creates favorable conditions for integral development and education for the youngest even today.

1. Integral development and education of the human person

Contemporary civilization challenges arouse the conviction that educational institutions and organizations must make an effort to search for such educational solutions that will combine what is traditional with what is modern, thus indicating new spaces for development and education of the young generation. If the concept “does not only refer to education and vocational training, important factors of development, but to the full formation of the person” (Benedict XVI, 2009, No. 61). However, the currently implemented educational activities are not always capable of reaching a young person with a wide range of values and ideals that could stimulate their integral development. In the era of globalization processes taking place, the need for an orderly and integrally human development and education in which all spheres of human life connect and interpenetrate and complement each other is felt more intensively than in the past. It becomes a necessary task, therefore, to undertake any activities that would create an optimal space in which the human person, as a being with a social and transcendent orientation, would perfect their humanity. Therefore, the education of the young generation faces serious challenges; by passing on knowledge to educate, awaken and trigger the desire for good, beauty and truth in the youngest (Łuczyński, 2012).

It becomes a necessary task, therefore, to undertake any activities that would create an optimal space in which the human person, as a being with a social and transcendent orientation, would perfect their humanity. Therefore, the education of the young generation faces serious challenges; by passing on knowledge to educate, awaken and trigger the desire for good, beauty and truth in the youngest (Łuczyński, 2012). Pedagogy oriented in the spirit of Christian personalism makes integral human education the subject of its reflection and scientific practice, i.e. one that takes into account the temporal (material) and supernatural (spiritual) dimensions of the human being in the context of life vocation (Guz, 2007). Such an approach to the education of the human person enables assuming that each person is faced with the necessity of building his humanity in an integral way with responsibility for it, through the implementation of a specific good in his life. Therefore, a person's personal life is in a way assigned to a person, and its building requires social and individual effort in the field of culture (Kiereś, 2003).

oraz indywidualnego wysiłku realizowanego w polu kultury (Kiereś, 2003).

Jan Paweł II w swoim nauczaniu mocno podkreśla ten fakt, że „człowiek od chwili poczęcia, a potem po urodzeniu przeznaczony jest do tego, ażeby się ono «ureczywistiło». [...] «Być człowiekiem» - to podstawowe powołanie człowieka: «być człowiekiem» na miarę daru, jaki otrzymał. Na miarę tego «talentu», którym jest samo człowieczeństwo, a z kolei dopiero na miarę wszystkich talentów, jakim został obdarzony” (Jan Paweł II, 1994, s.22). To dynamiczne ukierunkowanie osoby na integralny rozwój wynika z jej istoty i stanowi rezultat świadomej potrzeby dążenia do ureczywistnienia siebie, zarówno w sferze charakteru, umysłu jak i ducha. Można, zatem powiedzieć, iż integralny rozwój człowieka jest niejako jego „obowiązkiem”, co oznacza, że musi z wytrwałością i cierpliwością podejmować nieustanny trud „pracy nad sobą” (Pokrywka, 2008). Ponadto należy dodać, iż rozwój ten dokonuje się nie inaczej jak i przy współudziale i pomocy osób drugich, w ramach różnych formach bytowania społecznego (Krapiec, 1998). Żadna jednak grupa społeczna nie może rościć sobie prawa, by ograniczać, bądź instrumentalizować proces integralnego rozwoju osoby ludzkiej. Niepowtarzalność osobowa człowieka, jego wolność i godność przeciwstawiają się jakimkolwiek formom podporządkowania sobie procesu jego rozwoju i edukacji przez tzw. czynniki nacisku społecznego (partie i organizacje społeczne, media itp.). Rozwój człowieka musi stać się jego dziełem i owocem jego osobistego wysiłku, a miejsce społeczeństwa w tym procesie wyznacza zasada pomocniczości. Dlatego też proces integralnego rozwoju i edukacji człowieka, który dokonuje się w społeczeństwie powinien uwzględniać pewnego rodzaju gotowość do bycia przy drugim, zawsze ze świadomością, że osoba ludzka jest taką wartością, którą rozpoznaje się w pełni tylko poprzez wzajemną służbę i poświęcenie (Nagórny, 2008).

Pełnia integralnego rozwoju dokonuje się w oparciu o nastawienie na „dialog” znamionujący wzajemne relacje w procesie wychowania, które z kolei powinny być zawsze ukierunkowane na budowanie wspólnoty osób i szukanie prawdy w drugim człowieku. Człowiek nie może rozwinąć w pełni swego potencjału osobowego w atmosferze niepewności, gdyż wówczas jego życie byłoby przepełnione ciągłym lękiem obezwładniającym jego pragnienie ureczywistnienia siebie (Kazimierczak, 2003). „Człowiek udoskonala się, bowiem nie tylko przez zdobywanie abstrakcyjnej wiedzy o prawdzie, ale także przez żywą relację z drugim człowiekiem, która wyraża się poprzez dar z siebie i przez wierność” (Jan Paweł II, 1989, s. 50). Postawa dialogu w integralnym rozwoju osobowym człowieka stanowi, zatem umiejętność myślenia z gotowością korygowania samego siebie w świetle tego, co myśli ktoś inny; jest również umiejętnością wysłuchania drugiej strony z gotowością do szczerego udzielenia odpowiedzi (Nagórny, 1998). Zdaniem, bowiem wielu (F. Adam-

In his teaching, John Paul II strongly emphasizes the fact that “from the moment of conception and then after birth, man is destined for his humanity to be fully expressed – so that it is “realized”. [...] “To be human” is man’s fundamental vocation: “to be human” in proportion to the gift we have received. To the measure of this “talent”, which is humanity itself, and in turn only to the measure of all the talents with which he has been endowed” (John Paul II, 1994, p. 22). This dynamic orientation of a person towards integral development results from the essence and is the result of a conscious need to strive for self-realization, in the sphere of character, mind and spirit. Therefore, it can be said that the integral development of a human being is, in a way, the “duty”, which means that they must persistently and patiently undertake the constant effort of “working on themselves” (Pokrywka, 2008). Moreover, it should be added that this development takes place in the same way and with the participation and help of other people, within the framework of various forms of social existence (Krapiec, 1998). However, no social group can claim to restrict or instrumentalize the process of integral human development. The personal uniqueness of man, their freedom and dignity oppose any form of subordinating the process of development and education to themselves by the so-called social pressure factors (social parties and organizations, media, etc.). Human development must become their work and the fruit of personal effort, and the place of society in this process is determined by the principle of subsidiarity. Therefore, the process of integral human development and education that takes place in society should take into account a certain kind of readiness to be with one another, always with the awareness that the human person is a value that is fully recognized only through mutual service and sacrifice (Nagórny, 2008).

The fullness of integral development takes place on the basis of an attitude towards “dialogue”. It marks mutual relations in the process of education, which, in turn, should always be directed towards building a community of people and seeking the truth in another person. A human person cannot fully develop their personal potential in an atmosphere of uncertainty, because then their life would be filled with constant fear overwhelming the desire to realize themselves (Kazimierczak, 2003). “Man perfects himself not only by acquiring abstract knowledge about the truth, but also through a living relationship with another person, as expressed through the gift of self and fidelity” (John Paul II, 1989, p. 50). The attitude of dialogue in the integral personal development of man is therefore the ability to think readily correcting oneself in the light of what someone else thinks; it is also the ability to listen to the other side with a readiness to answer honestly (Nagórny, 1998). In the opinion of many (F. Adamski, M. Nowak, B. Kiereś, M.L. Opiela), the need for an integral

ski, M. Nowak, B. Kiereś, M.L. Opiela) potrzeba integralnego wychowania człowieka tkwi w samym człowieku, w jego ciągłym rozwoju. Wskazują na to między innymi potrzeby natury społecznej i kulturalnej człowieka, jego otwartość na świat wartości, a jednocześnie zdolność do nawiązywania i budowania trwałych relacji społecznych.

Zwykle przyjęta koncepcja wychowania opiera się na określonej koncepcji człowieka, która powinna być realistyczna i integralna. W swej istocie powinna być także wolna od „dualizmu”, który prowadzi do akcentowania, tylko jednego z „wymiarów” człowieka, duchowego bądź biologicznego (Granat, 1985). W praktyce wychowawczej unikanie owych skrajności daje każdemu człowiekowi możliwość pełnego urzeczywistnienia swojego człowieczeństwa. Wychowanie jest tu, bowiem pojmowane jak wzbudzenie osoby w wychowanku – maieutyka osoby. Wychowanek nie jest uważany za rzecz czy też traktowany jako istota poddawana ćwiczeniu lub tresurze, ale jest osobą, którą należy w nim „wzbudzić” (Nowak, 1993). Wymaga to od wychowawców dobrze przemyślanej i zharmonizowanej strategii działania, by przekazać człowiekowi model życia godny jego wartości. Chodzi, więc o nakreślenie „integralnej wizji istoty ludzkiej, wizji zdolnej pokazać, w jaki sposób w jednostkowości osobowego mikrokosmosu skupiają się liczne aspekty ludzkiego makrokosmosu” (Nanni, 2009, s. 73).

Działania edukacyjne i wychowawcze, które w swej istocie zakładają integralny rozwój młodych ludzi, dają im nie tylko gruntowane wykształcenie i przygotowanie życiowe, ale także uczą ich rozumienia świata. Umiejętność odpowiedzialnego funkcjonowania w świecie społecznym to niezwykle ważny czynnik dojrzałości osobowej człowieka i wyraz jego autonomii moralnej, która prowadzi go do roztropnego rozeznania złożonych sytuacji życiowych i podejmowania trafnych decyzji. Bywa też postrzegane jako wskaźnik, który określa poziom i jakość etycznego ustosunkowania się wychowawcy względem swoich podopiecznych. Stwarza, bowiem możliwość nawiązywania takich międzyosobowych relacji wychowawczych, w których drugiego nie postrzega się jako wroga, ale jako tego, którego znamy i który zna nas, z którym spotykamy się, prowadzimy dialog, rozwiązujemy problemy i podążamy w ważnych i godnych człowieka kierunkach. Niewątpliwie, integralne wychowanie pomaga w odkrywaniu przez jednostkę ludzką prawdy o sobie. Innymi słowy jest to proces, w którym wychowanie (integralne) pomaga człowiekowi w kształtowaniu właściwej tożsamości osobowej, zdolnej do uporządkowania, do pogodzenia własnego wewnętrznego zróżnicowania z wieloma głosami pochodzącymi z zewnątrz i odbijającymi się echem we wnętrzu osoby (Nanni, 2009). Osiąganie, więc przez człowieka pełni rozwoju osobowego na obranej drodze życia, domaga się odpowiedzialności wychowawczej osób i instytucji wspomagających ten proces, który rozpoczyna się w momencie narodzin i trwa aż do naturalnej śmierci.

upbringing of a man lies in the man himself, in his continuous development. It is indicated, inter alia, by the social and cultural needs of man, their openness to the world of values, and at the same time the ability to establish and build lasting social relations.

Usually, the adopted concept of education is based on a specific concept of a human being, which should be realistic and integral. In essence, it should also be free from “duality”, which leads to the accentuation of only one of the “dimensions” of man, be it spiritual or biological (Granat, 1985). In educational practice, avoiding the extremes gives every person the opportunity to fully realize their humanity. Upbringing is here understood as arousing a person in a pupil - the maieutics of a person. The pupil is not considered a thing or treated as a being subjected to exercise or training but is a person who should be “aroused” (Nowak, 1993). This requires educators to have a well-thought-out and harmonized strategy of action in order to convey a model of life worthy of human values. It is therefore about outlining “an integral vision of a human being, a vision capable of showing how many aspects of the human macrocosm are concentrated in the individuality of the personal microcosm” (Nanni, 2009, p. 73).

Not only do educational and upbringing activities, which in essence assume the integral development of young people, provide them with thorough education and life preparation, but also teach them to understand the world. The ability to function responsibly in the social world is an extremely important factor of a person's personal maturity and an expression of the moral autonomy which results in prudent discerning complex life situations and making the right decisions. It is also perceived as an indicator that determines the level and quality of the educator's ethical attitude towards their pupils. It creates the possibility of establishing such interpersonal educational relationships in which the other is not perceived as an enemy, but as the one we know and who knows us, whom we meet, discuss, solve problems and follow directions that are important and worthy of a human being. Undoubtedly, integral education helps an individual discover the truth about themselves. In other words, it is a process in which (integral) upbringing helps a person form a proper personal identity, capable of ordering, reconcile their own internal differentiation with many voices coming from outside and echoing inside the person (Nanni, 2009). Achieving full personal development by man on the chosen path of life requires the educational responsibility of people and institutions supporting this process, which begins at birth and lasts until natural death.

2. Myśl pedagogiczna Edmunda Bojanowskiego

W obecnej rzeczywistości edukacyjnej istnieje wiele skrajnych modeli wychowania, które często zacyzynają absolutyzować cząstkowe aspekty doświadczenia ludzkiego, okazując obojętność lub sprzeciw wobec integralnego wychowania i edukacji młodego pokolenia (Magier, 2007). Potrzeba, zatem zwrócić uwagę na taki model wychowania, który w swej istocie uwzględniałby złożoność ludzkiego bytu, a jednocześnie troszczyłby się o dobro dziecka i stał na straży jego godności i praw. Podążając śladami Edmunda Bojanowskiego odnajdujemy u niego wyjątkowy sposób podejścia do sprawy rozwoju, wychowania i edukacji dziecka, który znalazł swą realizację w powołanych przez niego placówkach wychowawczych zwanych potocznie ochronkami (Możdżeń, 2003). W swej istocie funkcjonowały one w oparciu o głęboko przemyślany program integralnego wychowania i edukacji dziecka.

Edmund Bojanowski obdarowany licznymi talentami i szczególną wrażliwością sumienia, inspirowany potrzebami ówczesnego społeczeństwa, podejmował wraz ze swymi współpracownikami (August Cieszkowski, Jan Koźmian, Piotr Semenenko, Hieronim Kajsiewicz), wiele cennych działań społecznych. Ostatecznie uświadomiły mu one, iż tylko właściwe wychowanie młodego pokolenia może w rezultacie przynieść, tak oczekiwane zmiany w ówczesnym społeczeństwie. Jest to proces długofalowy, ale w przekonaniu Bojanowskiego warty zaangażowania i uwagi, gdyż to, czego pokolenie dorosłych zmienić nie może lub nie chce, mogą uczynić pokolenia następne dobrze przygotowane do tego zadania w procesie integralnego rozwoju i edukacji. Tworzona, zatem przez Bojanowskiego pedagogiczna koncepcja integralnego rozwoju i ochrony dziecka dzięki odniesieniu do filozofii i podstaw teologicznych (realizm filozoficzny), ostatecznie przyjęła postać dynamicznego systemu wczesnej edukacji (Opiela, 2019).

Znajduje to potwierdzenie w zebranych i opublikowanych w ostatnim czasie licznych jego pismach, na które składa się głównie korespondencja, osobisty dziennik oraz wiele odręcznie poczynionych notatek (Opiela, 2014). Bogaty materiał źródłowy odsłania szerokie horyzonty zainteresowań Bojanowskiego, na czoło, których wybijają się głównie zainteresowania pedagogiczne. Pierwsze jego przemyślenia i działania wiązały się w szczególności z literaturą i tradycjami ludowymi, z czasem jednak, pod wpływem trudnych doświadczeniach życiowych i intensyfikacji życia duchowego, jego zainteresowania i działalność przybrała charakter społeczny i oświatowy, znajdując swój ostateczny wyraz w szeroko zakrojonych działaniach edukacyjnych skierowanych do najmłodszych dzieci, głównie ze środowiska wiejskiego (Opiela, 2019). Było to wyrazem jego wnikliwego spojrzenia na otaczającą go rzeczywistość, w której potrafił dostrzec dzieci z ich wielorakimi potrzebami i oczekiwaniami. Pragnął on ustrzec je przed skażeniem złem i tak uformować, aby w przyszłości były

2. Edmund Bojanowski's pedagogical thought

In today's educational reality, there are many extreme models of upbringing. They often begin to absolutize partial aspects of human experience, showing indifference or opposition to the integral upbringing and education of the young generation (Magier, 2007). It is therefore necessary to pay attention to a model of upbringing which, in essence, would take into account the complexity of human existence, and at the same time would take care of the child's welfare and protect its dignity and rights. Following Edmund Bojanowski, we can find his unique approach to the issue of development, upbringing and education of a child. It found its implementation in the educational institutions he established, commonly known as nurseries (Możdżeń, 2003). In fact, they functioned based on a well-thought-out program of integral child upbringing and education.

Edmund Bojanowski, gifted with numerous talents and a special sensitivity of conscience, inspired by the needs of the society at that time, undertook, together with his associates (August Cieszkowski, Jan Koźmian, Piotr Semenenko, Hieronim Kajsiewicz), many valuable social activities. Ultimately, they made him realize that only the proper education of the young generation can bring about the expected changes in the society of that time. It is a long-term process, but in Bojanowski's opinion, worthy of commitment and attention, because what the adult generation cannot or does not want to change, the next generation can do well by preparing for this task in the process of integral development and education. Consequently, the pedagogical concept of the integral development and protection of a child created by Bojanowski finally took the form of a dynamic system of early education (Opiela, 2019), thanks to its relation to philosophy and theological foundations (philosophical realism).

This is confirmed by the numerous writings collected and published recently, which mainly consist of correspondence, a personal diary and many handwritten notes (Opiela, 2014). The rich source contents reveals the broad horizons of Bojanowski's interests, most notably his pedagogical interests. His first thoughts and actions were related in particular to literature and folk traditions, but with time, under the influence of difficult life experiences and the intensification of spiritual life, his interests and activities assumed a social and educational character, finding their final expression in wide-ranging educational activities aimed at the youngest children, mainly from the rural environment (Opiela, 2019). It was an expression of his insightful look at the surrounding reality. He was able to see children with their multiple needs and expectations. He wanted to protect them from being contaminated with evil and to form them so that in the future they would

zdolne do podjęcia odnowy moralnej i społecznej ludzkości. Do dziecka podchodzi z ogromnym szacunkiem, dostrzegając w nim obraz Boga na ziemi (Gigilewicz, Opiela, 2016), pozwalało mu to podejmować niezwykle wysiłek intelektualny i organizacyjny, aby zapewnić im właściwe warunki integralnego rozwoju i wychowania.

Podjmując działania na polu wychowania Bojanowski znał dobrze główne prądy i nurty europejskiej myśli pedagogicznej (Jan Amos Komeński, Jean Jacques Rousseau, Johann Heinrich Pestalozzi, Johann Friedrich Herbart). Był jednak świadomy tego, iż żyjąc w określonych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych, ekonomicznych i politycznych, musi wypracować takie podejście do wychowania, które zapewni jego podopiecznym pełny rozwój i wychowanie, z uwzględnieniem tych właśnie uwarunkowań. Był również przekonany, że należy sięgnąć do niedotkniętych skażeniem źródeł mądrości (natura, historia, religia), gdzie można znaleźć ponadczasowe i uniwersalne wartości. Pragnął te wartości wydobyć i jakby ponownie ukazać światu w postaci rodzimej koncepcji wychowania, którą opracował i wdrożył w życie z pomocą założonego przez siebie Zgromadzenia Sióstr Służebniczek, powołanego w celu krzewienia wiary, oświaty i troski o rodzinę i najmłodsze dzieci. Powstanie Zgromadzenia zapoczątkowane zostało powołaniem do życia przez Bojanowskiego tzw. apostołatu pedagogicznego, skupiającego w swych szeregach kobiety i dziewczęta o odpowiednim usposobieniu, które pragnęły całkowicie poświęcić się opiece i wychowaniu dzieci. Podjęły one intensywną pracę wychowawczą w organizowanych przez Bojanowskiego w tym celu tzw. ochronkach (świetlicach), które funkcjonowały w oparciu o szczegółowo opracowany przez niego program opiekuńczo-wychowawczy (Możdżeń, 2003). Ponadto Bojanowski zebrał i opracował na potrzeby wychowawcze i dydaktyczne ochronek cały zbiór zabaw, opowiadań i pieśni ludowych mogących służyć do pobudzenia rozwoju fizycznego, intelektualnego i duchowego dziecka, które również wprowadzały w sposób głęboko przemyślany najmłodszych w świat natury, historii i religii (Opiela, 2016).

Edmund Bojanowski formułując swój program wczesnego wychowania dziecka, pragnął przeciężyć panujące w ówczesnym czasie szkodliwe przekonanie, w świetle którego dziecko traktowano przedmiotowo, odbierając mu prawo do godności i aktywności własnej. Zawsze podkreślał konieczność ochrony dziecka, rozumianej, jako otwarcie go na świat dobra, w którym będzie mogło wzrastać i rozwijać swój potencjał osobowy. W tym kontekście zrozumiałe stają się jego zabiegi i wysiłki zmierzające do upowszechnienia idei integralnego wychowania, zwłaszcza w środowisku wiejskim, przez powoływanie do życia coraz to nowych ochronek, prowadzonych przez wykwalifikowane ochroniarki (opiekunki i wychowawczynie). Wiedział również, że aby wczesne wychowane dziecko przynosiło zamierzone efekty należy w jego procesie wychowania

be able to undertake moral and social renewal of humanity. He approaches the child with great respect, seeing the image of God on earth in them (Gigilewicz & Opiela, 2016). It allowed him make an extraordinary intellectual and organizational effort to provide them with the right conditions for integral development and upbringing.

Taking up activities in the field of education, Bojanowski knew the main currents and trends of European pedagogical thought (Jan Amos Comenius, Jean Jacques Rousseau, Johann Heinrich Pestalozzi, Johann Friedrich Herbart). However, he was aware that, living in specific socio-cultural, economic and political conditions, he had to develop an approach to education that would ensure full development and education for his pupils, considering the conditions. He was also convinced that one should reach for untouched sources of wisdom (the nature, history, religion), where one can find timeless and universal values. He wanted to bring out the values and, as it were, show the world again in the form of his native concept of education, which he developed and implemented with the help of the Congregation of the Sisters of Servants. It was established in order to spread faith, education and care for the family and the youngest children. The establishment of the Congregation was initiated by the appointment of the so-called pedagogical apostolate, gathering women and girls of the right disposition who wanted to devote themselves entirely to the care and education of children. They undertook intensive educational work in the so-called nurseries (after-school clubs) which operated based on a care and educational program developed by him in detail (Możdżeń, 2003). What is more, Bojanowski collected and prepared for the educational and didactic needs of nurseries a whole collection of games, stories and folk songs that could be used to stimulate the physical, intellectual and spiritual development of a child. He also introduced the youngest to the world of nature, history and religion in a deeply thought-out manner (Opiela, 2016).

Edmund Bojanowski, formulating his program of early child education, wanted to overcome the harmful belief prevailing at that time, in the light of which children were treated as objects, deprived of the right to dignity and self-activity. He always emphasized the need for protecting children, understood as opening them to the world of good in which he could grow and develop his personal potential. In this context, his efforts to disseminate the idea of integral education, especially in the rural environment, by establishing new nurseries, led by qualified guardians and educators, become understandable. He also knew that in order for a child's early education to bring the expected results, in the process of raising a child, careful attention should be paid to, inter alia, to the system of values and significant people in their life, the requirements placed on the child and the quality

zwrócić baczną uwagę między innymi na: system wartości i osoby znaczące w jego życiu, na stawiane dziecku wymagania oraz jakość jego kontaktów z innymi. W jego przekonaniu czynniki te mają znaczący wpływ na prawidłowy rozwój i wychowanie dziecka oraz decydują o jakości środowiska, w którym kształtują się zręby jego osobowości. W tym celu zalecał, aby w ochronkach panowała atmosfera rodzinna, w której dzieci będą swobodnie mogły oddawać się zabawie, nauce i rozwijać swoje zainteresowania (Klimek, 2007).

Ta ogromna troska Bojanowskiego o dobro dziecka miała swe źródło w jego głębokiej duchowej wrażliwości na niedolę człowieka, zwłaszcza tego najmniejszego i bezbronnego, jakim jest dziecko. Był przekonany, że tajemnica wychowania kryje się w sercu wychowawcy, który odkrywa w sobie światło powołania do służby najmłodszym. Naturalnej siły działania wychowawczego upatrywał również w wewnętrznej równowadze wychowawcy, który powinien być człowiekiem o szczerym i pogodnym usposobieniu, wyrobionym intelektualnie i duchowo oraz skłonny do poświęceń i wytężonej pracy na rzecz swoich podopiecznych. Kładł duży nacisk na to, aby dzieci zawsze otaczane były przez wychowawców rozumną miłością, zdolną do wspierania dziecka w pokonywaniu słabości swego charakteru i usposobienia (Opiela, 2016). Pełna troski i odpowiedzialności postawa wychowawcy miała, bowiem dla Bojanowskiego niezwykle istotne znaczenie w procesie integralnego wychowania dziecka. Jego najgłębszym pragnieniem była ochrona w dziecku tego, co najogólniej wiąże się z prawdą, pięknem i dobrem, innymi słowy chciał rozbudzić w dzieciach pragnienie integralnego rozwoju. Mówiąc o wychowaniu dziecka zwracał uwagę na umiejętność diagnozowania przez wychowawców potrzeb i zainteresowań dziecka, a następnie ich odpowiedniego stymulowania przez zabawę i zajęcia edukacyjne.

Ważną rolę odgrywało również odślanianie przed dziećmi tajników życia duchowego i religijnego. Twierdził, że w wychowaniu dzieci nie może zabraknąć odniesienia do głębokiej religijności, patriotyzmu, świata przyrody i historii. Równowaga między pierwiastkiem duchowych a materialnym (doczesnym a nadprzyrodzonym), która znamionowała podejście Bojanowskiego do wychowania, miała swe źródło w mądrości ludowej, jak sam to określał, ale też w jego głębokim życiu wewnętrznym inspirowanym rodzimą kulturą polską i siłą wiary katolickiej (Opiela, 2012). W zamyśle wychowawczym Bojanowskiego, najwyższym celem było tak umiejętnie wesprzeć wychowanka w jego osobowym rozwoju, aby stał się „obrazem i podobieństwem Boga na ziemi” (Gigilewicz, Opiela, 2016, s. 251). Wczesne wychowanie dziecka jest według niego wspieraniem go w budowaniu mocnego fundamentu pod swoje życie społeczne i religijne. By móc to osiągnąć dziecko powinno wzrastać w środowisku, w którym otacza się je troskliwą miłością i opieką; w jego przekonaniu ten warunek najlepiej spełnia rodzina, z którą

of their contacts with others. In his opinion, the factors have a significant impact on the proper development and upbringing of a child and determine the quality of the environment in which the foundations of personality are formed. To this end, he recommended that nurseries should have a family atmosphere in which children could freely devote themselves to play, learning and develop their interests (Klimek, 2007).

Bojanowski's great concern for the welfare of the child had its source in his deep spiritual sensitivity to the misfortune of man, especially the smallest and helpless children. He was convinced that the mystery of education is hidden in the heart of an educator who discovers in themselves the light of a vocation to serve the youngest. He also saw the natural strength of educational activity in the inner balance of the educator who should be of a sincere and cheerful disposition, intellectually and spiritually sophisticated, willing to sacrifice and hard work for the benefit of pupils. He placed great emphasis on the fact that children should always be surrounded by their educators with rational love, capable of supporting the child in overcoming the weaknesses of their character and temperament (Opiela, 2016). The care and responsibility attitude of educators were extremely significant for Bojanowski in the process of the integral upbringing of a child. His deepest desire was to protect in the child what is most generally related to the truth, beauty and goodness, in other words he wanted to awaken in children the desire for integral development. Speaking about raising a child, he drew attention to the ability of educators to diagnose the child's needs and interests, and then to stimulate them appropriately through play and educational activities.

Revealing the secrets of spiritual and religious life to children also played an important role. He argued that bringing up children must not fail to refer to deep religiosity, patriotism, the world of nature and history. The balance between the spiritual and material (temporal and supernatural) elements, which marked Bojanowski's approach to upbringing, had its source in folk wisdom, as he called it himself, but also in his deep inner life inspired by native Polish culture and the power of the Catholic faith (Opiela, 2012). In Bojanowski's educational concept, the highest goal was to skillfully support the charge in his personal development so that he would become "the image and likeness of God on earth" (Gigilewicz, Opiela, 2016, p. 251). Early upbringing of a child means, according to him, support in building a strong foundation for social and religious life. In order to achieve it, a child should grow up in an environment in which he is cared for and loved with care. In his opinion, this condition is best met by the family, with which all institutions supporting the child in their integral development should cooperate closely (Opiela, 2016). It is not indifferent what

powinny ściśle współpracować wszystkie instytucje wpierające dziecko w jego integralnym rozwoju (Opiela, 2016). Nie jest, bowiem obojętne jakich wzorów i wzorców dostarcza się dziecku w procesie jego intensywnego rozwoju i edukacji. Bojanowski postulował, aby dziecko od najmłodszych lat było niejako zanurzone w świat natury, historii i religii, by w ten sposób uczynić je wrażliwym, zdolnym do odnajdywania w sobie tej wewnętrznej „siły”, do życia godnego i wartościowego.

Edmund Bojanowski posiadając niezaprzeczalny talent wychowawczy, często spędzał czas z dziećmi (śpiew, zabawy, spacer, opowiadania); było to jego osobiste świadectwo jak należy nawiązywać, budować i postrzymywać z najmłodszymi właściwe kontakty i relacje wychowawcze. Dzięki tym spotkaniom uczył się od dzieci, co to znaczy być dzieckiem, poznawał dziecięce troski i oczekiwania, by następnie wykorzystać swoje spostrzeżenia w opracowywaniu zasad i norm, które regulowały pracę powoływanych przez niego placówek opiekuńczo-wychowawczych (ochronek). Budował w ten sposób solidne podstawy pod integralny rozwój i wychowanie dziecka, próbując jednocześnie przeciwstawiać się pojawiającym się w ówczesnym czasie licznym teoriom (naturalizm, spirytualizm), które postrzegały wychowanie dziecka „jednostronne”. Jego propozycja wychowawcza była próbą ochrony dziecka i „dzieciństwa” przed manipulacją ze strony różnych ideologii lansujących pozornie wartościowe koncepcje pedagogiczne i edukacyjne. Dlatego tak mocno zabiegał o to, żeby proces wychowania dziecka był wsparty na całym kompleksie wartości, wśród których na czoło wybiły się te związane z naturą, historią i religią. Przy czym nie chodziło mu tu tylko o posiadanie przez dzieci znajomości określonych wartości, ale przede wszystkim o to, aby najmłodszy potrafił je właściwie zinterioryzować, uznać za swoje i z czasem kierować się nimi w życiu.

Troska o dobro dziecka była jego podstawowym celem działania, które współtworzyło całość z jego równie dużym zaangażowaniem na rzecz poprawy losu kobiet wiejskich, podniesieniem świadomości ludu oraz poczynaniami zmierzającymi do odnowy moralnej i społecznej narodu polskiego (Opiela, 2012). Jednakże we wszystkich jego pismach, licznych wystąpieniach, odczytach i prelekcjach na czoło wysuwa się jego nieustany apel do szerokich gremiów społecznych o szczególną potrzebę ochrony dziecka, o dostrzeżenie w dziecku ogromnego potencjału, który należy we właściwym czasie odpowiednio wydobyć i rozwinąć, aby nie został zaprzeczony (Klimek, 2007). Podkreślał, iż należy przy tym pamiętać, że niezmiennym celem aktywności wychowawczej jest zawsze dobro dziecka, które należy rozumieć nie w sensie „statycznym”, lecz jako wartość dynamiczną, niejako otwartą na poszukiwanie nowych rozwiązań w wychowaniu, które są jednak głęboko zakorzenione w kulturze i tradycji narodowej oraz zmierzają w kierunku pełnego rozwoju człowieka jako osoby. Przysparzało to Bojanow-

patterns and models are provided for the child in the process of their intensive development and education. Bojanowski postulated that children should be immersed in the world of nature, history and religion from an early age, in order to make them vulnerable, able to find the inner “strength”, to live a dignified and valuable life.

Edmund Bojanowski, having an undeniable educational talent, often spent time with children (singing, playing, walking, stories); it was his personal testimony of how to establish, build and receive proper contacts and educational relationships with the youngest. Thanks to the meetings, he learned from children what it means to be a child, learned about children's concerns and expectations, and then used his observations in developing rules and norms that regulated the work of the care and educational institutions (nursery) established by him. In this way, he established a solid foundation for the integral development and upbringing of a child, at the same time trying to oppose the numerous theories emerging at that time (naturalism, spiritualism) that perceived the child's upbringing as “one-sided”. His educational proposal was an attempt to protect the child and “childhood” against manipulation by various ideologies promoting seemingly valuable pedagogical and educational concepts. That is why he strove so much to ensure that the process of raising a child was supported by a whole complex of values, among which those related to nature, history and religion stood out. At the same time, it was not only about the knowledge of certain values by the children, but above all about the fact that the youngest could properly interiorize them, recognize them as their own and follow them in life over time.

Caring for the child's welfare was his primary goal, it co-created the whole with his equally great commitment to improving the fate of rural women, raising the awareness of the people, and actions aimed at moral and social renewal of the Polish nation (Opiela, 2012). However, in all his writings, numerous speeches, readings and lectures, his constant appeal to wide social groups for the special need for protecting the child, for seeing the child's enormous potential which should be properly extracted and developed at the right time, so that it will not be wasted is the most visible. (Klimek, 2007). He emphasized that it should be that unchanging, educational activation is always the good of the child, where it should be understood not in a “static” sense, but as a dynamic value, open to the search for new proposals in upbringing that are deeply rooted in the culture and national tradition and moving towards human development as a person. It earned Bojanowski a lot of recognition in the eyes of the rural society, but also among the then outstanding intellectuals, artists, and social and patriotic

skiemu wiele uznania w oczach społeczeństwa wiejskiego, ale również wśród ówczesnych wybitnych intelektualistów, artystów i działaczy społecznych i patriotycznych, którzy w na różny sposób wspierali go w realizacji jego dzieła.

3. Założenia pełnego rozwoju i ochrony dziecka

Metoda wczesnej edukacji dziecka wypracowana przez Bojanowskiego jest obecnie postrzegana jako wyraz jego totalnego (holistycznego) spojrzenia na samo dziecko i rzeczywistość, w której przyszło mu żyć. Jako człowiek o dużej wrażliwości i charyzmatycznym usposobieniu podejmował zdecydowane działania na rzecz ochrony godności dziecka i poprawy jego losu. Długoletnie poszukiwania i doświadczenie ugruntowało w nim przekonanie, że muszą to być działania, które w swej istocie wyjdą naprzeciw najpilniejszym potrzebom i oczekiwaniom dzieci (materialnym i duchowym) oraz przyczynią się do ugruntowania w społeczeństwie przekonania, iż dziecku przynależy się miłość, szacunek i pełne zrozumienie i zaspokojenie jego podstawowych potrzeb rozwojowych. Na tym tle dojrzała u Bojanowskiego idea ochrony dziecka, którą z czasem rozwinął i udoskonalił w postaci spójnej, dobrze przemyślanej koncepcji. Jako człowiek o otwartym umyśle Bojanowski znał ówczesne światowe trendy w wychowaniu, jednak postanowił pójść własną oryginalną drogą, która zakładała, iż każdemu dziecku przynależy się ochrona jako swoista przestrzeń, w której młody człowiek może czuć się bezpieczny i otrzymać właściwą sobie pomoc i wsparcie w rozwoju i edukacji w ścisłym powiązaniu z chrześcijańskim system wartości.

W jego koncepcji wychowania idea ochrony dziecka wiązała się ściśle z urzeczywistnianie wartości, oraz intensyfikacją integralnego rozwoju dziecka. Bojanowski przeciwstawiał się rozumieniu ochrony jako izolacji dziecka, bądź ograniczenia jego naturalnego pędu do poznawania otaczającego je świata; można by rzec, że było wprost przeciwnie, to ochrona dziecka miała zagwarantować mu bezpieczeństwo i swobodę w odkrywaniu tajemnic rzeczywistości i utwierdzaniu w nim tego, co dobre. W jego przekonaniu ochrona oznaczała tyle, co ochranianie, szanowanie, oszczędzanie, całość, nienaruszalność, schronienie, zachowanie. W praktyce pedagogicznej jej pozytywne znaczenie ujawnia się również przez budowanie unikalnej więzi między dzieckiem a rodzicami czy wychowawcami, którzy ochraniając dziecko, dają świadectwo swej bezkompromisowej miłości do niego (Klimek, 2007). Postulat ochrony dziecka Bojanowskiego dobrze koresponduje ze współczesnym pojęciem profilaktyki, która na gruncie pedagogicznym odnosi się najogólniej do uprzedzenia i zapobieganiu niekorzystnym zjawiskom zagrażającym rozwojowi i wychowaniu dziecka (marginalizacja, wykluczenie społeczne, sieroctwo), przez stwarzanie mu takich warunków, które uznawane są za optymalne (Pyka, 1999). Zgodnie z za-

aktivists who supported him in various ways in the implementation of his work.

3. Assumptions for the full development and protection of the child

The method of early childhood education developed by Bojanowski is now perceived as an expression of his total (holistic) view of the child himself and the reality in which he lives. As an extremely sensitive and charismatic person, he took decisive action to protect children's dignity and improve their fate. Many years of research and experience strengthened his conviction that they must be activities that in fact meet the most urgent needs and expectations of children (material and spiritual) and will contribute to establishing in society the belief that a child deserves love, respect and full understanding, as well as meeting its basic development needs. Against this background, the idea of child protection developed in Bojanowski. He developed and perfected it over time in the form of a coherent, well-thought-out concept. As a man with an open mind, Bojanowski knew the world trends in upbringing at that time, but he decided to follow his own original path. He assumed that every child deserves protection understood as a specific space in which a young person can feel safe and receive appropriate help and support in development and education closely related to the Christian system of values.

In his concept of upbringing, the idea of child protection was closely related to the realization of values and the intensification of the integral development of the child. Bojanowski was opposed to the understanding of protection as isolating the child or limiting his natural urge to explore the world around him; one could say that it was quite the opposite. The protection of the child was supposed to guarantee his safety and freedom in discovering the mysteries of reality and strengthening what is good in them. In his opinion, protection meant as much as protecting, respecting, saving, integrity, shelter, preservation. In pedagogical practice, its positive meaning is also revealed by building a unique bond between the child and parents or educators who, while protecting children, testify to their uncompromising love for them (Klimek, 2007). The postulate of child protection by Bojanowski corresponds well with the modern concept of prevention, which in pedagogical terms refers most generally to anticipating and preventing unfavorable phenomena that threaten the development and upbringing of children (marginalization, social exclusion, orphanhood) by creating such conditions that are considered optimal (Pyka, 1999). In accordance with Bojanowski's intention, the concept of child

mysłem Bojanowskiego tak rozumiana idea ochrony dziecka stała na straży jego godności i poszanowania jego praw, stwarzając mu najkorzystniejsze warunki do integralnego rozwoju i edukacji.

Podstawowym zadaniem powołanych przez niego ochronek było rozładowanie troskliwej opieki nad najmłodszymi dziećmi z rodzin ubogich i wiejskich. Dawało to rodzicom możliwość podjęcia pracy zarobkowej bez większego uszczerbku dla opieki i wychowania swego potomstwa. Bojanowskiemu przyświecała idea utworzenia szeregu takich placówek (ochronek), które mogłyby stać się swoistymi oazami dla dzieci narażonych na niekorzystne wpływy środowiska rodzinnego oraz sprzyjałyby stymulacji ich integralnego rozwoju. Miały one również pomagać przewyciężyć dzieciom deficyty rozwojowe i wychowawcze oraz pozwalać im spędzać czas w zdrowej moralnie i rodzinnej atmosferze. W założeniach Bojanowskiego placówki te miały odznaczać się wyrazistością celów i zadań, ukierunkowanych na realizację miłości bliźniego, która w wymiarze praktycznym miała przyjąć formę troski o dobro dziecka mocno osadzonej w kontekście tradycji narodowej i religijnej (Osińska, 2016). Tak ukierunkowane wychowanie i ochrona dziecka powinna zdaniem Bojanowskiego zmierzać do rozwijania u niego nie tylko bogactwa osobowości, ale również kształtować jego umiejętności społeczne uzdalniające dziecko do pozytywnych kontaktów z innymi ludźmi. Temu celowi służyło zwracanie baczonej uwagi na indywidualne potrzeby i możliwości dziecka w danym okresie rozwoju oraz włączenie w proces wychowania odpowiednio dobranych zajęć nawiązujących do codziennego rytmu życia człowieka (praca, odpoczynek, świętowanie). W tym celu Bojanowski zalecał w miarę możliwości integrację wszystkich podmiotów i środowisk (osoby, instytucje, organizacje), mogących wesprzeć pedagogiczną pracę ochronek (Opiela, 2016). Służyło to zapewnieniu każdemu dziecku komfortu rozwoju, a jednocześnie pozwalało zacieśnić więzy współpracy z rodziną dziecka i całą społecznością lokalną.

Idąc tropem myśli i działań wychowawczych Edmunda Bojanowskiego możemy odnaleźć w jego spuściźnie wiele charakterystycznych i cennych wskazań dla wychowawców, które mimo upływu czasu, nie tylko nie straciły swej aktualności, ale stają się wprost „stworzone” na miarę czasów współczesnych. Do takich newralgicznych prawideł pedagogii Bojanowskiego wpisujących się ideę ochrony dziecka możemy między innymi zaliczyć:

- troskę o dobro dziecka jego godność i prawa,
- wspieranie rozwoju fizycznego, umysłowego i emocjonalnego dziecka,
- wprowadzanie dziecka w świat kultury i wartości moralnych i społecznych,
- budzenie u dziecka wrażliwości sumienia i zdolności do adekwatnej samooceny,
- formowanie u dziecka zdrowej religijności i odniesienia do transcendencji,

protekcji rozumianej w ten sposób, która gwarantowała im ich godność i szacunek, tworząc im najbardziej korzystne warunki do integralnego rozwoju i edukacji.

Głównym zadaniem przychodni, którą on założył, było dbanie o najmłodsze dzieci z rodzin ubogich i wiejskich. To dało rodzicom możliwość podjęcia pracy zarobkowej bez większego uszczerbku dla opieki i wychowania swego potomstwa. Bojanowskiemu przyświecała idea utworzenia szeregu takich placówek (ochronek), które mogłyby stać się swoistymi oazami dla dzieci narażonych na niekorzystne wpływy środowiska rodzinnego oraz sprzyjałyby stymulacji ich integralnego rozwoju. Miały one również pomagać przewyciężyć dzieciom deficyty rozwojowe i wychowawcze oraz pozwalać im spędzać czas w zdrowej moralnie i rodzinnej atmosferze. Według założeni Bojanowskiego placówki te miały odznaczać się wyrazistością celów i zadań, ukierunkowanych na realizację miłości bliźniego, która w wymiarze praktycznym miała przyjąć formę troski o dobro dziecka mocno osadzonej w kontekście tradycji narodowej i religijnej (Osińska, 2016). Tak ukierunkowane wychowanie i ochrona dziecka powinna zdaniem Bojanowskiego zmierzać do rozwijania u niego nie tylko bogactwa osobowości, ale również kształtować jego umiejętności społeczne uzdalniające dziecko do pozytywnych kontaktów z innymi ludźmi. Temu celowi służyło zwracanie baczonej uwagi na indywidualne potrzeby i możliwości dziecka w danym okresie rozwoju oraz włączenie w proces wychowania odpowiednio dobranych zajęć nawiązujących do codziennego rytmu życia człowieka (praca, odpoczynek, świętowanie). W tym celu Bojanowski zalecał w miarę możliwości integrację wszystkich podmiotów i środowisk (osoby, instytucje, organizacje), mogących wesprzeć pedagogiczną pracę ochronek (Opiela, 2016). Służyło to zapewnieniu każdemu dziecku komfortu rozwoju, a jednocześnie pozwalało zacieśnić więzy współpracy z rodziną dziecka i całą społecznością lokalną.

Idąc tropem myśli i działań wychowawczych Edmunda Bojanowskiego możemy odnaleźć w jego spuściźnie wiele charakterystycznych i cennych wskazań dla wychowawców, które mimo upływu czasu, nie tylko nie straciły swej aktualności, ale stają się wprost „stworzone” na miarę czasów współczesnych. Do takich newralgicznych prawideł pedagogii Bojanowskiego wpisujących się ideę ochrony dziecka możemy między innymi zaliczyć:

- troskę o dobro dziecka jego godność i prawa,
- wspieranie rozwoju fizycznego, umysłowego i emocjonalnego dziecka,
- wprowadzanie dziecka w świat kultury i wartości moralnych i społecznych,
- budzenie u dziecka wrażliwości sumienia i zdolności do adekwatnej samooceny,
- formowanie u dziecka zdrowej religijności i odniesienia do transcendencji,

- zaznajamianie dziecka z historią powszechną i rodzimymi tradycjami,
- pomaganie dziecku w poznawaniu tajemnic świata przyrody i natury,
- budzeniu u dziecka postaw patriotycznych i miłości do ojczyzny,
- rozwijanie umiejętności praktycznych dziecka i zdobywanie nowej wiedzy,
- odkrywanie i rozwijaniu u dziecka jego talentów i zainteresowań,
- wdrażanie dziecka do odpowiedzialnego korzystania z wolności,
- kształtowanie u dziecka prawidłowych więzi rodzinnych i solidarności społecznej (Opiela, 2016).

Edmund Bojanowski poszukując najlepszych rozwiązań w dziedzinie wychowania, sięgał jak ów biblijny mędrzec do tego, co stare (tradycyjne) i nowe, by w rezultacie zaoferować swym podopiecznym cały kompleks wartości i działań pedagogicznych, mogących wspomóc ich w dojrzewaniu do pełni człowieczeństwa (Osińska, 2016). Innymi słowy można powiedzieć, że zamysł wychowawczy Bojanowskiego preferując integralne wychowanie i ideę ochrony dziecka, kształtuje życie młodego człowieka w perspektywie jego przyszłych obowiązków zawodowych, społecznych i rodzinnych. Nie ulega również wątpliwości, iż proces pełnego rozwoju osobowości dziecka w ochronkach domaga się odpowiednio dobranej i przygotowanej kadry pedagogicznej ściśle współpracującej z rodziną dziecka.

W praktyce wychowawczej wiązało się to z określonym dobrem, które wychowanek otrzymywał przez osobę wychowawcy, który realizował określony zespół działań wychowawczych i dydaktycznych odpowiednio dostosowanych do potrzeb i możliwości rozwojowych dziecka. Obejmowały one między innymi gimnastykę, śpiew, taniec, teatrzyk, częste wycieczki, zajęcia na świeżym powietrzu. W arsenale środków wychowawczych Bojanowskiego znajdowała się również praca, którą dzieci wykonywały pod opieką wychowawcy, uczyły się odpowiedzialności, zręczności, wytrwałości, obowiązkowości i współpracy. Łączyła się ona ściśle z rytmem pór roku i dni tygodnia czy też z przeżywaniem rocznic, świąt czy uroczystości, wyzwalając w dzieciach twórczą energię oraz mobilizację do wysiłku (Klimek, 2007).

Koncepcja integralnego wychowania Bojanowskiego i ochrony dziecka aprobuje to wszystko, co pozytywnego proponuje współczesna cywilizacja, pod warunkiem, że stanowi to spójny związek przekazywanych i życiowo połączonych wartości, zmierzających do promocji godności i praw dziecka oraz umocnienia jego relacji i więzi społecznych. Ponadto, pozwala on zbudować młodemu człowiekowi koherentną hierarchię wartości, która staje się dla niego podstawą aksjologicznej orientacji we współczesnym świecie. Dla większości młodych ludzi oznacza to również skuteczne urzeczywistnianie w swoim życiu takich ideałów, które zdolne są otworzyć ich człowieczeństwo na społeczny i transcendentny wy-

- making the child familiar with the general history and native traditions
- helping the child learn the secrets of the world of nature,
- awakening patriotic attitudes and love for the homeland in the child,
- developing the child's practical skills and acquiring new knowledge,
- discovering and developing the child's talents and interests,
- introducing the child to the responsible exercise of freedom,
- shaping correct family ties and social solidarity in the child (Opiela, 2016).

When looking for the best solutions in the field of education, Edmund Bojanowski, like that biblical sage, reached out to what is old (traditional) and new, in order to offer his pupils a whole complex of values and pedagogical activities that could help them mature to full humanity (Osińska, 2016). In other words, it can be said that Bojanowski's educational concept, preferring the integral upbringing and the idea of child protection, shapes the life of a young person in the perspective of his future professional, social and family duties. There is also no doubt that the process of the full development of a child's personality in nurseries requires appropriately selected and prepared teaching staff closely cooperating with the child's family.

In educational practice, this was related to a specific good that pupils received from the educator who carried out a specific set of educational and didactic activities appropriately adapted to the needs and development possibilities of the child. They included, among others, gymnastics, singing, dancing, theater, frequent trips, outdoor activities. In the arsenal of Bojanowski's educational means there was also work that children did under the care of their educators, they learned responsibility, dexterity, perseverance, duty and cooperation. It was closely related to the rhythm of the seasons and days of the week or to the experience of anniversaries, holidays or celebrations, releasing creative energy and mobilization for effort in children (Klimek, 2007).

The concept of Bojanowski's integral upbringing and child protection approves of all that is positively proposed by modern civilization, provided that it is a coherent relationship between transmitted and connected values in life, aimed at promoting the dignity and rights of children, and strengthening their relations and social bonds. Moreover, it enables young people building a coherent hierarchy of values, which becomes for them the basis of axiological orientation in the contemporary world. For most young people, it also means the effective realization of ideals in their lives that can open their humanity to the social and transcendent dimension of reality. In

miar rzeczywistości. W tym kontekście wychowawczy zamysł Edmunda Bojanowskiego jawi się jako istotny element systemu opieki i edukacji młodego pokolenia, stąd nie może być pomijany we współczesnych programach opiekuńczo-wychowawczych, czy edukacyjnych.

Zakończenie

Działalność wychowawcza Edmunda Bojanowskiego żywo interesuje różne środowiska wychowawcze; wielu postrzega go jako człowieka, który był otwarty na potrzeby młodego pokolenia, na nowe rozwiązania w wychowaniu, który nie obawiał się przekraczać barier społecznych i kulturowych, przy jednoczesnym zachowaniu najcenniejszych wartości, które po mistrzowsku potrafił wykorzystać dla dobra dziecka. Jego koncepcja integralnego wychowania i ochrony dziecka w swej istocie dowartościowuje w życiu najmłodszych zarówno pierwiastki naturalny, jak i ten nadprzyrodzony (transcendentny), dają tym samym dzieciom swobodny dostęp do całego kompleksu wartości niezbędnych dla ich prawidłowego rozwoju i wychowania.

Przedstawienie współczesnym nauczycielom i wychowawcom wypracowanego przez Bojanowskiego modelu wychowania i edukacji niesie nadzieję, że potrafią oni w sposób mądry i odpowiedzialny wspierać integralny rozwój swych podopiecznych, chroniąc ich tak, aby mogli odkryć i w sposób godny zrealizować swój życiowy potencjał. Edmund Bojanowski był, bowiem w pełni przekonany, że zainicjowany przez niego styl wychowania ma na celu ukształtowanie człowieka nowego typu, zdolnego do wytężonej pracy nad sobą oraz zaangażowanego społecznie i kulturowo. Jest to styl wychowania, który staje się prawdziwym doświadczeniem duchowym, który czerpie z bogactwa natury, historii i religii, by uczynić życie młodych bardziej sensownym, by zakotwiczyć je w dobru. Rozwiązania wychowawcze Edmunda Bojanowskiego wprowadzone do praktyki edukacyjnej, w dobie współczesnych przemian społeczno-kulturowych mogą, prawdziwie stworzyć dzieciom ogromną szansę na wzrastanie w środowisku wychowawczym nasyconym miłością oraz szacunkiem dla indywidualności i odrębności każdego z nich. Idee wychowawcze Edmunda Bojanowskiego można, zatem przenieść do współczesnych placówek wychowania przedszkolnego stwarzając tym samym optymalne warunki dla integralnego rozwoju i ochrony przebywających tam dzieci. Rodzi się, więc pragnienie, aby myśl pedagogiczna bł. Edmunda została w pełni na nowo odkryta i dowartościowana, jako doświadczenie wielkiego formatu, zdolne skutecznie sprostać problemom i pragnieniom młodego pokolenia.

this context, the educational concept of Edmund Bojanowski appears an important element of the care and education system of the young generation, therefore it cannot be ignored in contemporary care and education programs.

Summary

Edmund Bojanowski's educational activity is vividly interested in various educational environments. Many perceive him as a man who was open to the needs of the young generation, to new solutions in upbringing who was not afraid cross social and cultural barriers, while maintaining the most valuable values that he was able to use masterfully for the good of children. His concept of the integral upbringing and protection of children, in essence, appreciates both the natural and the supernatural (transcendent) element in the life of the youngest, giving children free access to the whole complex of values necessary for their proper development and upbringing.

Presenting contemporary teachers and educators with the model of upbringing and education developed by Bojanowski gives hope that they will be able to wisely and responsibly support the integral development of their pupils, protecting them so that they could discover and fulfill their life potential in a dignified manner. Edmund Bojanowski was fully convinced that the style of upbringing he initiated was aimed at shaping a new type of man, able to work hard on himself and socially and culturally engaged. It is a style of education that becomes a true spiritual experience, drawing from the richness of nature, history and religion in order to make the lives of young people more meaningful, to anchor them in goodness. Edmund Bojanowski's educational solutions introduced into educational practice, in the era of contemporary socio-cultural changes, can truly create a great chance for children to grow up in an educational environment saturated with love and respect for the individuality and distinctiveness of each of them. Edmund Bojanowski's educational ideas can therefore be transferred to modern pre-school education institutions, thus creating optimal conditions for the integral development and protection of children residing there. The desire is therefore born for the pedagogical thought of Bl. Edmund to be fully rediscovered and valued as an experience of great format, capable of successfully meeting the problems and desires of the young generation.

Literatura/ References:

1. Adamski, F. (2005). Wprowadzenie: personalizm – filozoficzny nurt myślenia w człowieku wychowaniu. W: F. Adamski (red.), *Wychowanie personalistyczne* (s.9-19). Kraków: Wydawnictwo WAM.
2. Gigilewicz, E., Opiela, M. L. (red.) . (2016) . *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*. T. 1. Lublin: Prace Instytutu Leksykografii KUL 4.
3. Granat, W. (1985). *Personalizm chrześcijański. Teologia osoby ludzkiej*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
4. Guz, T. (2007). W poszukiwaniu chrześcijańskiej filozofii wychowania. W: A. Rynio (red.), *Wychowanie chrześcijańskie* (255-270). Lublin: Wydawnictwo KUL.
5. Jan Paweł II. (1989). *Encyklika Fides et ratio Ojca Świętego Jana Pawła II o relacjach między wiarą a rozumem*. Tarnów: Wydawnictwo Biblos.
6. Jan Paweł II. (1994). *List do rodzin*. Kraków: Wydawnictwo „M”.
7. Kaźmierczak, P. (2003) *Personalistyczna koncepcja nauczania w nauczaniu Jana Pawła II*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
8. Kiereś, B. (2003). Współczesny wychowawca wobec antypedagogiki. W: S. Sztobryn, B. Śliwerski (red.), *Idee pedagogiki filozoficznej* (124-138). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
9. Klimek, J. (2007). *Specyfika apostołatu pedagogicznego realizowanego przez bł. Edmunda Bojanowskiego. Pedagogika Katolicka, nr1a* (specjalny), 2003-228.
10. Krąpiec, M.A. (1998). *Ja – człowiek*. Lublin: TN KUL.
11. Łuczyński, A. (2012). Przestrzeń społeczna współczesnych młodych. W: K. Stępień, B. Kiereś (red.), *Nauczyciel wobec problemów globalnego nastolatka* (s. 51-78). Lublin: Wydawnictwo KUL.
12. Magier, M. (2007). Kulturowy kontekst wychowania dziecka. W: D. Opozda (red.), *Rodzicielstwo. Wybrane zagadnienia kontekstów edukacyjnych* (s. 99-111). Lublin: Wydawnictwo KUL.
13. Możdżeń, S. (2003). *Bojanowski Edmund*. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (s.417-418). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
14. Nagórny J. (1998). *Posłannictwo chrześcijan w świecie*. T. 1. Lublin: Wydawnictwo KUL.
15. Nagórny, J. (2008). Problemy moralne współczesnej rodziny polskiej. W: K. Jeżyna, T. Zadykiewicz (red.), *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej. Przesłanie moralne Kościoła* (87-116). Lublin: Wydawnictwo KUL.
16. Nanni C. (2009). Personalistyczny wymiar filozofii wychowania. W: A. Szudra, K. Uzar (red.), *Personalistyczny wymiar filozofii wychowania* (65-76). Lublin: Wydawnictwo KUL.
17. Nowak, M. (1993). Wychowanie personalistyczne. *Chrześcijanin w Świecie, nr 4 (23)*, s. 59-67.
18. Opiela, M. L. (2019). *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogika integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
19. Opiela, M. L. (red.). (2016). *Kompendium Edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, Lublin: Wydawnictwo Episteme.
20. Osińska, N. (2016) . „Nasz Dom” im. Edmunda Bojanowskiego w Tuligłowach Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej. W: A. Łuczyński, I. Gumińska-Sagan (red.), *Aktywność opiekuńczo-wychowawcza wobec współczesnych wyzwań* (389-411). Lublin: Wydawnictwo KUL.
21. Pokrywka, M. (2008). Antropologiczne podstawy wychowania w rodzinie. W: K. Jeżyna, T. Zadkiewicz (red.), *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej. Przesłanie moralne Kościoła* (13-28). Lublin: Wydawnictwo KUL.
22. Pyka, L. (1999). Profilaktyka społeczna (prewencja). W: D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej* (s.2015-216) . Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
23. Rubacha, K.(2003). Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika t. 1*, Warszawa: PWN.